

- М.: Типографія ВИА КА ім. В.В. Куйбішева, 1946. – 122 с.
8. Косточкин В.В. Русское оборонное зодчество конца XIII – начала XVI веков. / В.В. Косточкин / М.: Издательство Академии наук, 1962. – 286 с.
9. Крадин Н.П. Русское деревянное оборонительное зодчество / Н.П. Крадин / М.: «Искусство», 1988. – 142 с.
10. Носов К.С. Русские крепости и осадная техника / К.С. Носов / – СПб.: ООО «Полигон», 2002. – 176 с.
11. Яковлев А.И. Засечная черта Московского государства в XVII веке: Очерки из обороны южной окраины Московского государства / А.И. Яковлев / – М.: тип. И. Лиснера и Д. Собко, 1916. – 312 с.
12. Селезнев И.И. Словарь древнерусского языка / И.И. Селезнев / – М.: Книга, 1989. – Т. 2. – 852 с.
13. Електронний ресурс: <http://www.szst.ru/library/engels/html>.
14. Електронний ресурс: <http://stepnoy-sledopyt.narod.ru/history/goroda-kreposti/goroda-kreposti.htm>.
15. Brian L. Davies Warfare, state and society on the Black Sea steppe, 1500–1700 / Davies Brian L./ - the Taylor & Francis e-Library, 2007. – 256 p.

Бережинский В.Г., Мирошниченко А.Н. Классификация древо-земляных линейных укреплений Белгородской засечной линии XVII в.

Статья посвящена древо-земляным укреплениям Белгородской засечки в XVII в. Представлен их перечень, описание и авторская классификация. Кроме того, речь идет об использовании результатов исследования для классификации древнерусских укреплений.

Ключевые слова: Белгородская засечная черта, древо-земляные укрепления, классификация укреплений, частокол, ров, вал, башня.

Berezhynskiy V.H., Miroshnychenko O.M. The classification of wooden and earthen linen fortification of Belhorodska abatis line

Article tells about wooden and earthen fortification of Belhorodska abatis line in the XVII century. An enumeration, description and author's classification of Old Russian fortification are presented.

Key words: Belhorodska abatis line, wooden and earthen fortification, palisade, moat, bank, tower.

19.03.2012 p.

УДК УДК 94(477.44) «17»

С.Ю. Степенькин

**ДЕЯКІ ВІДОМОСТІ З БІОГРАФІЇ
ГЕНЕРАЛЬНОГО СУДДІ Я. УЛІЗКА**

У статті досліджується біографія генерального судді Якова Улізка. Вказано, що він походив із Корсуня на Правобережній Україні. Проаналізовано його діяльність на посадах генерального судді, корсунського полковника, стародубського наказного полковника і стародубського полкового судді. Встановлено правильність написання його прізвища.

Ключові слова: Улізко, генеральний суддя, корсунський полковник, Стародубський полк, полковий суддя, наказний полковник.

Протягом всього історичного розвитку України долі різних її регіонів тісно перепліталися між собою. Не виключенням є і зв'язок Сіверщини

з Корсунщиною на Правобережній Україні. Так, «гетьмани Сіверські» Іван Золотаренко та Григорій Гуляницький були вихідцями з Корсуня. З цього міста походили і їхні брати Василь Золотаренко та Іван Гуляницький, які були ніжинськими полковниками. Тому зв'язок між Сіверщиною і Корсунщиною проходить ледь не на генетичному рівні.

Варто звернути увагу, що в часи Гетьманщини важливою складовою Сіверщини була Стародубщина, що знаходилась на півночі краю. І хоча зараз – це територія Росії, однак в часи Української козацької держави Стародубський полк входив до її складу, а українське населення тут складало більшість ще у 20-х рр. минулого століття. Тому важливими є дослідження, які відносяться саме до цієї утраченої території, адже Стародубщина тісно була пов'язана з Гетьманщиною, і навіть корсунчани залишили слід в її історії. Серед них варто виділити Якова Петровича Улізку.

Яків Улізко був одним із визначних діячів Української козацької держави. Однак на даний час не існує спеціальних праць, у яких би ґрунтовно досліджувалась біографія цієї особи. Є лише фрагментарні повідомлення про нього в історичних джерелах та наукових дослідженнях. Тому метою даної статті є заповнення цієї прогалини в історичній науці.

На даний час неможливо установити дату народження Я. Улізку. З його батьків відоме лише ім'я батька. Неможливо встановити і соціальне походження Улізку. Все це є темою подальших досліджень. Відомо лише, що майбутній генеральний суддя народився у м. Корсуні Канівського повіту Київського воєводства. Він, можливо, брав участь у переможній Корсунській битві 26 травня 1648 р. За Реєстром 1649 р. був записаний до сотні Марка Бажаненка Корсунського полку під ім'ям Яцько Петренко [6, 141]. Про його наступне життя протягом 10 років нічого невідомо.

Вдруге прізвище Я. Улізку з'являється вже 1659 р. Тоді він став корсунським полковником. Осінню 1659 р. Улізко з Корсунським полком оточив Лисянку, де перебував Данило Виговський, після позбавлення його брата, Івана, гетьманської булави. Лисянські міщани самі схопили «клятвовідступника» і видали його Я. Улізку. Виговського було передано московському воєводі Трубецькому [5, 361].

7 жовтня 1659 р. Улізко брав участь у проведенні козацької ради на р. Росаві, на якій було обрано гетьманом Юрія Хмельницького. 19 жовтня він як полковник «Корсунський Яків Петров» разом із гетьманом та іншими правобережними полковниками поїхав до Переяслава, де писар Корсунського полку Василь Ігнатов підписав замість нього Переяславські статті, що значно урізали автономію України [1, 254, 258]. Восени 1660 р. Улізко разом з Ю. Хмельницьким перейшов на бік

поляків і у 1661 р. утратив посаду корсунського полковника. Однак у 1664 р. Я. Улізко знову був обраний корсунським полковником і брав участь у поході короля Яна II Казимира на Лівобережжя.

Корсунським полковником Улізко вдруге був недовго, оскільки 14 квітня 1665 р. він був полонений у Корсуні, вже як «колишній корсунський полковник», лівобережними і московськими військами [2, 272]. Невідомо, скільки він перебував у полоні. Наступного разу його прізвище з'являється лише у 1674 р., коли гетьман П. Дорошенко призначив його генеральним суддею. Але цього ж року Я. Улізко і корсунський полковник Михайло Соловей «з товаришами» визнали лівобережного гетьмана І. Самойловича єдиним гетьманом України [4, 221]. Після цього Улізко переселився на Лівобережжя до Стародубського полку, де став у 1676 р. стародубським полковим суддею (був ним до 1678 р.), отримавши на уряд с. Яцьковичі. У 1678 р. він отримав хутір під с. Пирхівкою [3, 62-63], а 1686 р. – с. Пихторівку [7, 12]. У 1696 р. Улізко був стародубським наказним полковником замість відбулого у справах полковника Михайла Андрійовича Миклашевського [7, 12]. Після цього прізвище Я. Улізка вже назавжди зникає зі сторінок історичних хронік. Лише відомо, що він мав двох синів – Тимофія та Степана [3, 63].

Наостанок варто звернути увагу на написання прізвища Улізка. У старих документах [7, 11-12] воно пишеться як «Улѣзко». Однак їх, ймовірно, вивчали російськомовні історики, тому і прізвище читали як «Улезко», адже у російській мові літера «ѣ» читається як «е». До того ж після «е» дзвінке «з» перейшло у глухе «с», отже російською мовою прізвище почало звучати як «Улеско». Звідси пішов і неправильний переклад українською – «Улеско». Але, варто відзначити, що в XVII ст. документи писалися староукраїнською мовою, у якій літера «ѣ» читалася як «і», тому правильним є прочитання прізвища як «Улізко», а не «Улеско», як це робилося раніше.

Отже, не дивлячись на купість біографічних даних, можна частково реконструювати життя Якова Улізка. Установлено, що він у різні часи був корсунським полковником і генеральним суддею. Останні роки свого життя він провів у Стародубському полку, де займав посади полкового судді та наказного полковника.

Посилання

1. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археологическою комиссиею – СПб., 1863. – Т. 4. – 426 с.
2. Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археологическою комиссиею – СПб., 1867. – Т. 5. – 564 с.
3. Корнієнко М.П., Кривошея В.В. Персональний склад старшини правобережних полків (1648 – 1678 рр.) – К., 2000. – 96 с.
4. Маркевич М. Малороссия от смерти Хмельницкого до падения Мазепы. 1657 – 1709. Период пятый // Відділ рідкісної

книги наукової бібліотеки ДНУ. – Т. 2.

5. Памятники, изданные Временною комиссией для разбора древних актов – К., 1845. – Т.1; 1852. – Т. 3. – 602 с.

6. Реєстр Війська Запорозького 1649 року – К., 1995. – 592 с.

7. Степенькин С.Ю. Кілька документів, що стосуються родів Улізків і Кандиб // Корсунський часопис – 2006. – № 16. – С. 10-13.

Степенькин С.Ю. Некоторые ведомости с биографии генерального судьи Я. Улизка

В статті досліджується біографія генерального судьи Якова Улизка. Указано, що він походив із Корсуна на Правобережній Україні. Проаналізовано його діяльність на должностях генерального судьи, корсунського полковника, стародубського наказного полковника і стародубського полкового судьи. Виявлено правильність написання його фамілії.

Ключевые слова: Улизко, генеральный судья, корсунский полковник, Стародубский полк, полковой судья, наказной полковник.

Stepenkin S.Yu. Some information is from the biography of general judge Ya. Ulizko

The biography of general judge of Yakiv Ulizko is investigated in this article. We have some information that he took place from Korsun on Right bank Ukraine. His activity on positions of general judge, Korsun's colonel, Starodub's order colonel and Starodub's regimental judge is analysed. The rightness of writing of his surname is set.

Key words: Ulizko, general judge, Korsun's colonel, Starodub regiment, regimental judge, order colonel.

16.03.2012 р.

УДК 94(477.51) «1659/1660»

Р.А. Желєзко

ГЕТЬМАН ЮРІЙ ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ТА НІЖИНСЬКИЙ КОЗАЦЬКИЙ ПОЛК (1659-1660 РР.): ВІД ДРУГОГО ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО ДОГОВОРУ ДО ЧУДНІВСЬКОЇ УГОДИ

Стаття присвячена військово-політичній історії Ніжинського козацького полку 1659-1660 рр. на тлі московсько-польського суперництва за українські землі. Особлива увага приділена міжособній боротьбі у середовищі ніжинської старшини, участі ніжинських козаків у зовнішній політиці Чигирини.

Ключові слова: гетьман, Гетьманщина, козацька старшина, московський воєвода, Ніжинський козацький полк, «Руїна».

Період занепаду Козацько-гетьманської держави сер. XVII ст., досить відомий у історичній літературі як епоха «Руїни», був та залишається предметом дослідження низки істориків минулих століть та сьогодення. Серед плеяди українських гетьманів окремої уваги заслуговує постать Юрія Хмельницького – гетьмана, який всупереч об'єктивним і суб'єктивним чинникам не став гідним сином свого батька. Період гетьманування Юрія Хмельницького, зокрема короткотривалі 1659-1660 рр. – час збереження територіальної цілісності Гетьманщини – був означений низкою драматичних подій, пов'язаних із постійною боротьбою козацької верхівки за владу, посиленням соціального протистояння в українському суспільстві,